

ОСОБЛИВОСТІ САМОСТАВЛЕННЯ ОСІБ ІЗ РІЗНИМ РІВНЕМ НАРЦИСИЗМУ

CHARACTERISTICS OF THE SELF-ATTITUDE OF PERSONS WITH DIFFERENT LEVELS OF NARCISSISM

У статті теоретично обґрунтовано та емпірично встановлено взаємозв'язок самоствавлення та нарцисичної саморегуляції. Нарцисична саморегуляція виступає механізмом підтримання позитивного уявлення особистості про себе (самоцінність). Самоствавлення розглядається як емоційний компонент самосвідомості, який, з одного боку, спирається на самопізнання, а з іншого – створює головні передумови для формування саморегуляції і саморозвитку. Для діагностики рівня нарцисизму використовувалася методика «Тест оцінки нарцисизму Self», розроблена Ф.-В. Денеке, Б. Хільгеншток в адаптації В. Віда, М. Залуцької, О. Вукс. Дослідження показників самоствавлення здійснювалося за допомогою методики «Тест-опитувальник самоствавлення особистості» С. Пантілеєва, В. Століна. За результатами кореляційного аналізу між показниками нарцисичної саморегуляції та самоствавлення встановлено, що позитивне самоствавлення, упевненість у тому, що власна особистість має цінність, довіра до себе, самоповага та прийняття всіх боків свого «Я» супроводжуються проявами «здорового» нарцисизму. Надано опис профілів характеристик самоствавлення осіб із різним рівнем нарцисизму. Показано, що особи з високим рівнем нарцисизму характеризуються позитивним ставленням до себе, уявленням про себе як сильну особистість, відсутністю негативних емоцій у бік свого «Я». Вони не готові поставити собі в провину свої промахи, невдачі, власні недоліки і не схильні до самозвинувачення. Особам із низьким рівнем нарцисизму властиве негативне ставлення до себе, у них відсутній інтерес до власних думок і почуттів, немає готовності спілкуватися із собою «на рівних», уважають себе нецікавими для інших. Отже, у результаті теоретико-емпіричного дослідження показано індивідуальні відмінності в проявах самоствавлення через специфіку нарцисичної саморегуляції. Доведено, що «здоровий» нарцисизм є важливою рисою особистості з позитивним самоствавленням.

Ключові слова: нарцисизм, нарцисична саморегуляція, самоствавлення, Self-система, особистість.

The article theoretically substantiates and empirically establishes the connection between self-attitude and narcissistic self-regulation. Narcissistic self-regulation is a mechanism for maintaining a positive self-image (self-esteem). Self-attitude is an emotional component of self-awareness, which, on the one hand, relies on self-knowledge, and on the other, creates the main prerequisites for the formation of self-regulation and self-development. The method «Self Narcissism Assessment Test» by F.-W. Deneke, B. Hilgenstock in the adaptation of V. Vid, M. Zalutska, O. Vuks has used for the study of self-esteem indicators. The method «Personality Self-Assessment Test Questionnaire» by S. Pantileev, V. Stolin has used for the study of self-esteem indicators. The results of the correlation analysis between indicators of narcissistic self-regulation and self-esteem have established that positive self-esteem, confidence that one's own personality has value, self-confidence, self-respect and acceptance of all sides of one's «I» are accompanied by manifestations of «healthy» narcissism. A description of the profiles of self-identification characteristics of individuals with different levels of narcissism has provided. It has shown that persons with a high level of narcissism have positive attitude towards themselves, have an idea of themselves as a strong personality and have no negative emotions towards their «I». They are not ready to blame themselves for their mistakes, failures, their own shortcomings and are not inclined to self-blame. People with a low level of narcissism have negative attitude towards themselves, they lack interest in their own thoughts and feelings, are not ready to communicate with themselves «on an equal footing», consider themselves uninteresting to others. It has shown, that the individual differences in the manifestations of self-attitude due to the specificity of narcissistic self-regulation. It has proven that «healthy» narcissism is an important personality trait with a positive self-attitude.

Key words: narcissism, narcissistic self-regulation, self-attitude, self-system, personality.

УДК 159.923

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.49.24>

Меленчук Н.І.

к.психол.н., доцент,
доцент кафедри загальної
та диференціальної психології
ДЗ «Південноукраїнський національний
університет імені К.Д. Ушинського»

Мухаровська Б.О.

здобувачка другої вищої освіти
соціально-гуманітарного факультету
ДЗ «Південноукраїнський національний
університет імені К.Д. Ушинського»

Актуальність теми дослідження. Сучасне суспільство характеризується зосередженням уваги на власній індивідуальності. Вимоги, які висувуються до особистості, зумовлюють зростання інтересу до нарцисичних тенденцій, змушують її постійно працювати над собою та самовдосконалюватися. Ускладнює ситуацію існування негативного сприйняття нарцисизму як певного світосприйняття, центрованого лише на власній персоні, та ігнорування того, що відсутність самоцінності особистості призводить до розвитку його патологічних форм. Адекватна самооцінка, самоповага є необхідною умовою для налагодження здорових стосунків зі світом, джерелом саморозкриття

та саморозвитку. Механізмом формування позитивного самоствавлення виступає саме нарцисична саморегуляція особистості. Лише в останні роки стали з'являтися дослідження, присвячені проблемі здорових форм нарцисизму і порушень нарцисичного балансу особистості, тому питання емпіричного вивчення взаємозв'язку нарцисизму і самоствавлення особистості є достатньо актуальним.

Виклад основного матеріалу. Вивчення нарцисичної саморегуляції в континуумі перехідних форм (від патологічних до здорових станів) найбільш ґрунтовно здійснюється в рамках психодинамічної парадигми. Н. Мак-Вільямс [13] зазначає, що раніше про-

блема нарцисизму не носила такого характеру епідемії, як сьогодні, і виділяє дві основні тенденції серед психоаналітиків, які займаються дослідженням нарцисизму. Так, окремі науковці (М. Балінт, Д. Віннікот, Х. Кохут, К. Хорні та ін.) підтримують і слідуєть концепції З. Фрейда про первинний нарцисизм, у якій зазначається, що нарцисизм є вихідним станом, із якого людина розвиває об'єкт кохання. З. Фрейд розглядав нарцисизм як специфічний стан, згідно з яким людина концентрує свій інтерес лише на самому собі. Він також стверджував, що здоровий нарцисизм є невід'ємною частиною нормального розвитку людини. Дитина страждає манією величч, всемогутністю думки; батьки, своєю чергою, стимулюють це почуття, тому що у своїй дитині вони бачать те, чого самі ніколи не досягли [10]. Інші науковці (М. Кляйн, Г. Розенфельд, О. Кернберг тощо) дотримуються позиції, згідно з якою фази первинного нарцисизму не існує, тому що об'єктні відносини виникають від самого початку життя людини [11; 12; 14].

Для нас важливою є позиція, згідно з якою нарцисизм залежно від ступеня прояву нарцисичних рис і серйозності розладу особистості розглядають у діапазоні від нормальної до патологічної форми [10; 11; 14]. У цьому дослідженні нарцисизм розглядається як норма, ураховуючи те, що будь-яка особистість може бути більш-менш нарцисичною.

За Х. Кохутом психічна активність є нарцисичною у тій мірі, у якій її функціями є захист, збереження структурної цілісності, тимчасової стабільності та позитивного уявлення про себе. Автор виходить із того, що існують певні стабільні нарцисичні способи регуляції уявлення про себе, які є універсальними для всіх, хоча вони можуть створювати різноманітні перехідні форми нарцисизму [12].

Нарцисизм у межах психічної норми відображає неусвідомлювану частину уявлення особистості про себе, існує як континуум перехідних форм і розрізняється за рівнем виразу нарцисичних рис, виявляється у нарцисичних станах, нарцисичних стратегіях особистості та нарцисичних способах регуляції уявлення особистості про себе. «Здоровий» нарцисизм особистості є гармонійним станом цілісності, тимчасовою стабільністю і позитивним уявленням про себе, що сприймається як «ідеальний стан» гарного самопочуття і впевненості у собі та виявляється як орієнтоване на себе, на інших сприйняття реальності. Нормальний, здоровий нарцисизм є необхідною умовою розвитку особистості [1; 2].

Самосвідомість у літературі зазвичай розглядається як важливий структурний компонент особистості, що є тим внутрішнім механізмом, завдяки якому особистість може свідомо сприймати вплив навколишнього середовища,

визначати міру і характер власної активності, спрямованої на оволодіння соціальним досвідом діяльності і поведінки, самостійно усвідомлювати свої можливості [3–5].

Провідними компонентами у структурі самосвідомості виступають самооцінка та рівень домагань особистості. Самооцінка відображає емоційно-ціннісне ставлення особистості до себе. Природа самооцінки є соціальною, оскільки її формування й розвиток зумовлені пізнанням особистості зовнішнього світу та активною взаємодією з ним [4].

В. Столін вважає, що самооцінка не є ні наслідком знання про себе, ні реакцією на певні аспекти образу «Я», а формується внаслідок причин, які лежать поза суб'єктом у його провідній діяльності. На його думку, особистість формує самоставлення як «структурно складне утворення, що включає як загальне, глобальне почуття за або проти себе, так і більш специфічні виміри...», орієнтуючись на власні можливості, мотиви, здібності, проявляючи себе у різних видах діяльності [3].

Отже, метою дослідження є виклад та аналіз результатів теоретико-емпіричного дослідження особливостей самоставлення осіб із різним рівнем неклінічного нарцисизму.

Методи дослідження. Вибірку емпіричного дослідження становили 43 особи у віці від 24 до 45 років (здобувачі другої вищої освіти соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний університет імені К.Д. Ушинського»).

Для дослідження особливостей нарцисичної регуляції був використаний опитувальник «Тест оцінки нарцисизму Self», що являє собою клініко-психологічну тестову методику, розроблену Ф.-В. Денеке, Б. Хільгеншток в адаптації В. Віда, М. Залуцької, О. Вукс [9]. Автори методики розглядають нарцисичну саморегуляцію як механізм підтримання афективної рівноваги цілісної Self-структури, що відповідає про її стабільність, цінність та позитивне ставлення себе, свого Self. Нормальний нарцисизм є адаптивним способом регуляції самооцінки, самоставлення, формування та підтримання адекватного уявлення про себе, а центральним елементом та показником ефективності саморегуляції є відчуття особистої цінності. Утрата відчуття власної цінності, самоповаги або ж, навпаки, її зависоке відхилення від реальності свідчать про дестабілізаційні зміни у Self-структурі та дисфункційність саморегуляції [9].

Для діагностики самоставлення застосовано методику «Тест-опитувальник самоставлення особистості» С. Пантілеєва, В. Століна. Зазначена методика дає змогу виявити три рівні самоставлення, що відрізняються мірою узагальненості: 1) глобальне самоставлення; 2) самоставлення, що є диференційованим за

самоповагою, аутосимпатією, самоінтересом та очікуваним ставленням до себе; 3) рівень конкретних дій по відношенню до свого «Я» [3].

Математико-статистична обробка даних проводилася з використанням комп'ютерної програми SPSS 26.0 for Windows. Використовувалися кількісний (кореляційний) та якісний (метод «асів» і метод «профілів») аналіз даних.

Результати та їх обговорення. Попередньо проведений кореляційний аналіз допоміг установити характер взаємозв'язків між показниками нарцисичної саморегуляції і самоствавлення. Результати надано в табл. 1.

Отже, аналіз табл. 1, по-перше, виявляє значну кількість зв'язків між показниками, що вивчаються, що свідчить про правомочність зіставлення показників самоствавлення з показниками нарцисизму. По-друге, показує переважно від'ємні значимі кореляційні вза-

ємозв'язки між більшістю показників нарцисизму та всіма показниками самоствавлення. Виняток становлять такі показники нарцисизму, як: безсильне Self (H1), базовий потенціал надії (H4), негативне тілесне Self (H6), архаїчний догляд (H8), жага похвал та підтвердження (H11), ідеал самодостатності (H13), іпохондричний захист від тривоги (H17).

Інтегральний показник самоствавлення (S) встановив значимі від'ємні кореляційні зв'язки на 1%-му рівні майже з усіма показниками нарцисизму: безсильне Self (H1), базовий потенціал надії (H4), незначне Self (H5), жага похвал та підтвердження (H11), ідеал самодостатності (H13), іпохондричний захист від тривоги (H17), нарцисична вигода від хвороби (H18).

Показник самоповаги (C1) від'ємно пов'язаний із такими показниками нарцисизму: незначне Self (H5), ідеал самодостатності

Таблиця 1

Значимі коефіцієнти кореляцій між показниками самоствавлення і нарцисичної саморегуляції

Показники нарцисизму	Показники самоствавлення					
	S	CI	CII	CIII	CIV	C1
H1	-411**		-340*	-356*		
H2			-325*	-366*		
H4	-407**		-416**			-315*
H5	-537**	-515**	-402**	-369*		-359*
H6			-348*	-514**		-316*
H8						303*
H11	-432**	-360*	-377*	-321*	-418**	
H13	-409**	-429**	-324*	-355*		
H16				-389**		
H17	-424**	-379*	-442**	-452**		
H18	-433**	-379*	-359*	-374*		
Показники нарцисизму	Показники самоствавлення					
	C2	C3	C4	C5	C6	C7
H1				318*	-426**	-426**
H2					-351*	
H3	-306*					
H4				420**		
H5		-323*	-386*	513**		-428**
H6	-397**	-398**		373*	-410**	
H11				371*	-349*	-528**
H13				389**	-401**	-388*
H15					-303*	
H17				441**	-438**	-545**
H18				376*	-462**	-428**

Примітка: 1) нулі та коми опущені; 2) позначення ** – значущість зв'язку на рівні $p \leq 0.01$; * – $p \leq 0.05$; 3) умовні позначення показників нарцисичної саморегуляції: H1 – безсильне Self; H2 – втрата контролю емоцій та спонукань; H3 – дереалізація, деперсоналізація; H4 – базовий потенціал надії; H5 – незначне Self; H6 – негативне тілесне Self; H8 – архаїчний догляд; H11 – жага похвал та підтвердження; H12 – нарцисична ярість; H13 – ідеал самодостатності; H15 – ідеал цінностей; H16 – симбіотичний захист Self; H17 – іпохондричний захист від тривоги; H18 – нарцисична вигода від хвороби; 4) умовні позначення показників самоствавлення: S – інтегральний показник, CI – самоповага, CII – аутосимпатія, CIII – очікування позитивного ставлення від інших, CIV – самоінтерес, C1 – самовпевненість, C2 – самоповага, C3 – самоприйняття, C4 – самокерівництво, C5 – самозвинування, C6 – самоінтерес, C7 – саморозуміння.

(Н13) на 1%-му рівні; жага похвал та підтвердження (Н11), іпохондричний захист від тривоги (Н17), нарцисична вигода від хвороби (Н18) на 5%-му рівні.

Показник аутосимпатії (СII) має від'ємні значимі кореляційні взаємозв'язки з такими показниками нарцисизму: безсильне Self (Н1), утрата контролю емоцій і спонукань (Н2), негативне тілесне Self (Н6), жага похвал та підтвердження (Н11), ідеал самодостатності (Н13) на 1%-му рівні; з показниками базовий потенціал надії (Н4), незначне Self (Н5) рівні, іпохондричний захист від тривоги (Н17), нарцисична вигода від хвороби (Н18) – на 5%-му рівні.

Показник очікування позитивного ставлення від інших (СIII) має від'ємні значимі кореляційні взаємозв'язки з такими показниками нарцисизму: негативне тілесне Self (Н6), симбіотичний захист Self (Н16), іпохондричний захист від тривоги (Н17) на 1%-му рівні; з показниками безсильне Self (Н1), втрата контролю емоцій і спонукань (Н2), незначне Self (Н5), жага похвал та підтвердження (Н11), ідеал самодостатності (Н13), нарцисична вигода від хвороби (Н18) – на 5%-му рівні.

Цікаво, що показник самоінтересу (СIV) на відміну від інших показників самоствавлення, виявив значимий від'ємний зв'язок лише з одним показником нарцисизму – жагою похвал та підтвердження (Н11) на 1%-му рівні.

Показник самовпевненості (С1) від'ємно пов'язаний на 1%-му рівні з показниками нарцисизму «базовий потенціал надії» (Н4), «незначне Self» (Н5), «негативне тілесне Self» (Н6) і додатно пов'язаний на 5%-му рівні з показником «архаїчний догляд» (Н8). Показник самоповаги (С2) продемонстрував значимий від'ємний зв'язок із показниками нарцисизму «дереалізація, деперсоналізація» (Н3) на 1%-му рівні; «негативне тілесне Self» (Н6) – на 5%-му рівні.

Показник самоприйняття (С3) встановив значимі від'ємні зв'язки з такими показниками нарцисизму, як «незначне Self» (Н5) на 1%-му рівні і «негативне тілесне Self» (Н6) на 5%-му рівні. Показник «самокерівництво» (С4) від'ємно пов'язаний на 1%-му рівні з показником нарцисизму «незначне Self» (Н5).

Що стосується показника самозвинувачення (С5), то він продемонстрував лише значимі додатні зв'язки з більшістю показників нарцисизму: з показниками «безсильне Self» (Н1), «негативне тілесне Self» (Н6), «жага похвал та підтвердження» (Н11), «нарцисична вигода від хвороби» (Н18) встановлено додатні значимі зв'язки на 1%-му рівні; з показниками «базовий потенціал надії» (Н4), «незначне Self» (Н5), «ідеал самодостатності» (Н13), «іпохондричний захист від тривоги» (Н17) – на 5%-му рівні.

Показник «самоінтерес» (С6) від'ємно пов'язаний із такими показниками нарци-

сизму, як «безсильне Self» (Н1), «негативне тілесне Self» (Н6), «ідеал самодостатності» (Н13), «іпохондричний захист від тривоги» (Н17), «нарцисична вигода від хвороби» (Н18) на 1%-му рівні, «втрата контролю емоцій і спонукань» (Н2), «жага похвал та підтвердження» (Н11), ідеал цінностей» (Н15) – на 5%-му рівні.

І, нарешті, показник саморозуміння (С7) встановив значимі від'ємні зв'язки, переважно на 1%-му рівні, з більшістю показників нарцисизму: безсильне Self (Н1), незначне Self (Н5), жага похвал та підтвердження (Н11), іпохондричний захист від тривоги (Н17), нарцисична вигода від хвороби (Н18) на 1%-му рівні; із показником «ідеал самодостатності» (Н13) – на 5%-му рівні.

Отримані результати свідчать про те, що прояви нарцисичних тенденцій значною мірою супроводжуються позитивним самоствавленням, довірою до себе, самоповагою та самоцінністю.

Подальше використання якісного аналізу дало змогу вивчити особливості самоствавлення в осіб із високим і низьким рівнями неклінічного нарцисизму. Попередньо за допомогою методу «асів» [7; 8] було виділено необхідні групи осіб: 1) групу осіб із низьким рівнем нарцисизму (ГрНр-), до якої увійшли 9 осіб; 2) групу осіб із високим рівнем нарцисизму (ГрНр+), яку становили 10 осіб. Далі із застосуванням методу «профілів» [7; 8] було побудовано профілі показників самоствавлення груп осіб із різним рівнем неклінічного нарцисизму (рис. 1) та досліджено специфіку самоствавлення у представників цих груп осіб.

Отже, на рис. 1 презентовано профілі самоствавлення виділених груп осіб. На осі ОХ розміщено показники самоствавлення, на осі ОУ – їхні значення, що надано у процентіях. Середня лінія ряду проходить через точку 50-й процентіль. Кожний профіль відображає середні значення відповідних показників усіх представників виділених груп. Візуально профіль самоствавлення групи осіб із високим рівнем нарцисизму розташований переважно у додатному просторі значень (над середньою лінією ряду), що свідчить про позитивні тенденції у проявах самоствавлення у представників цієї групи осіб. Своєю чергою, профіль самоствавлення групи осіб із низьким рівнем нарцисизму розташований переважно у просторі від'ємних значень (нижче середньої лінії ряду), що вказує на негативні тенденції у проявах самоствавлення у представників даної групи осіб.

Також слід зазначити, що вкрай високих і вкрай низьких значень за жодним профілем не виявлено, що свідчить про відсутність у представників цієї вибірки нарцисичної патології.

Із метою аналізу кожного профілю здійснено ранжування показників самоствавлення

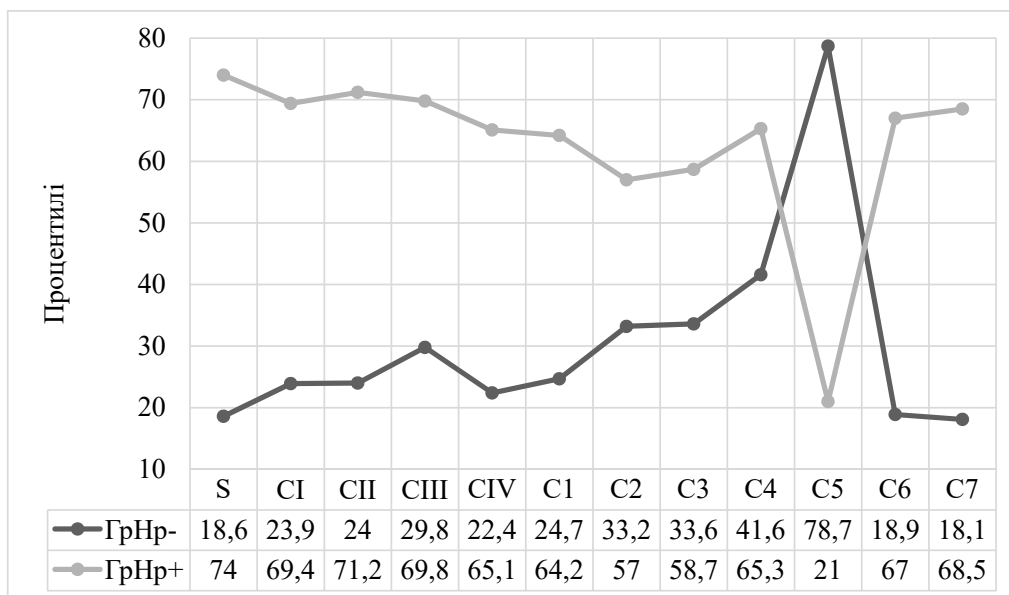

Рис. 1. Профілі показників самоствавлення в групах осіб, які відрізняються за рівнем неклінічного нарцисизму

Примітка: 1) GrNr+ (n=9) – група осіб із високим рівнем нарцисизму; GrNr- (n=10) – група осіб із низьким рівнем нарцисизму; 2) умовні позначення показників самоствавлення: S – інтегральний показник, CI – самоповага, CII – аутосимпатія, CIII – очікування позитивного ставлення від інших, CIV – самоінтерес, C1 – самовпевненість, C2 – ставлення до інших, C3 – самоприйняття, C4 – самокерівництво, C5 – самозвинувачення, C6 – самоінтерес, C7 – саморозуміння.

за відхиленням від середньої лінії ряду (від збільшення абсолютного числа до меншого). Валентність означає відхилення від середньої лінії ряду або до додатного, або до від’ємного полюсу. Результати ранжування надано в табл. 2.

Перш за все, слід зазначити, що за загальним показником S (загальне самоствавлення «за» або «проти» власного Я) продемонстрували відмінності обидві групи обстежених. Так, представники групи осіб із низьким рівнем нарцисизму (GrNr+) продемонстрували низький рівень інтегрального показника самоствавлення, що може свідчити про наявність внутрішньо недиференційованого почуття «проти» самого себе (S⁻). Своєю чергою, представникам групи осіб із високим рівнем нарцисизму (GrNr+) властивий високий рівень інтегрального показника самоствавлення, що свідчить про позитивне самоствавлення (S⁺).

Ураховуючи змістовий опис показників самоствавлення, що пропонується авторами застосованої методики, спробуємо проаналізувати означені профілі (рис. 1).

Також особам із низьким рівнем нарцисизму притаманні відсутність саморозуміння (C7⁻) та відсутність самоінтересу (C6⁻). Відсутність критичного ставлення до себе заважає розуміти самих себе. У таких осіб відсутній інтерес до власних думок і почуттів, немає готовності спілкуватися із собою «на рівних», не виявляють впевненості у своїй цікавості для інших (C6⁻).

Представникам групи осіб із високим рівнем нарцисизму властива відсутність негативних емоцій у бік свого «Я». Вони схильні до заперечення власної вини у конфліктних ситуаціях, часто звинувачують інших та перекладають відповідальність на оточуючих за усунення бар’єрів на шляху досягнення мети (C5⁻). Такі

Таблиця 2

Ранжування показників самоствавлення осіб із високим та низьким рівнями неклінічного нарцисизму

Ранг	Групи осіб із різним рівнем нарцисизму	
	Група Nr-	Група Nr+
1	C7- відсутність саморозуміння	C5- відсутність самозвинувачення
2	S- низький рівень інтегрального показника самоствавлення	S+ високий рівень інтегрального показника самоствавлення
3	C6- відсутність самоінтересу	CII+ наявність аутосимпатії

особи виявляють дружнє ставлення до власного «Я», схвалення себе, довіру та позитивні емоції до самих себе (СІІ*).

Висновки.

1. Теоретично встановлено, що нарцисична саморегуляція виступає механізмом підтримання позитивного уявлення особистості про себе (самоцінність). Самоствавлення розглядається як емоційний компонент самосвідомості, який, з одного боку, спирається на самопізнання, а з іншого – створює головні передумови для формування саморегуляції і саморозвитку.

2. Вивчення специфіки самоствавлення здійснювалося в осіб із різним рівнем нарцисизму. Для емпіричного дослідження застосовано методику «Тест оцінки нарцисизму Self», розроблену Ф.-В. Денеке, Б. Хільгеншток в адаптації В. Віда, М. Залуцької, О. Вукс та методику «Тест-опитувальник самоствавлення особистості» С. Пантілеева, В. Століна.

3. У ході кореляційного аналізу встановлено додатні та від'ємні значимі зв'язки між усіма показниками самоствавлення і більшістю показників нарцисизму та сили Self-системи. З'ясовано, що впевненість у тому, що власна особистість має цінність, довіра до себе, самоповага та прийняття всіх боків свого «Я» супроводжуються проявами «здорового» нарцисизму.

4. Якісний аналіз за допомогою методів «асів» та «профілів» показав, що особи з високим рівнем нарцисизму характеризуються позитивним ставленням до себе, уявленням про себе як сильну особистість, відсутністю негативних емоцій у бік свого «Я». Вони не готові поставити собі в провину свої промахи, невдачі, власні недоліки і не схильні до самозвинувачення. Установлено, що особам із низьким рівнем нарцисизму властиве негативне ставлення до себе, у них відсутній інтерес до власних думок і почуттів, немає готовності спілкуватися із собою «на рівних», уважають себе нецікавими для інших.

Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні взаємозв'язків самоствавлення з комплексом рис «Темна тріада» та розробленні засобів корекції негативного самоствавлення у осіб із прагненням до ідеального Self-об'єкта.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Свиначенко Ю.В. Поняття «нарцисизм» та його характеристика. *Психологічне консультування і психотерапія*. 2014. Вип. 1–2. С. 265–271.
2. Клименко М.Р. Нарцисичні шляхи самоздійснення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2018. Вип. 3. Т. 1. С. 54–61.
3. Колишко А.М. Психологія самоствавлення. Гродно : ГрГУ, 2004. 102 с.
4. Меднікова Г.І. Взаємозв'язок самооцінки і рівня домагань як предмет психологічних досліджень. *Вісник ХДПУ ім. Г.С. Сковороди. Психологія*. 2001. Вип. 6. С. 57–61.
5. Меленчук Н.І. Самоствавлення авантюричних осіб: пошук відмінностей. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2020. Вип. 9(54). С. 107–117.
6. Шудра А.А. Особливості нарцисичних проявів особистості у осіб із різним рівнем локусу контролю. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*. 2021. Вип. 16(45). С. 41–55.
7. Саннікова О.П., Саннікова А.О. Сценічні бар'єри: диференціально-психологічний підхід : монографія. Одеса : ВМВ, 2014. 238 с.
8. Саннікова О.П. Макроструктура особистості: психологічний опис. *Наука і освіта. Тематичний спецвипуск: «Психологія особистості: теорія, дослід, практика»*. 2013. № 7'2013/CXVII. С. 7–12.
9. Deneke F.-W. Die Regulation des Selbsterlebens bei Gesunden, psychosomatischen, psychoneurotischen und alkoholkranken Patientenein taxonomischer Forschungsansatz. *Psychotherapie, Psychosomatik und medizinische Psychologie*. 1994. Heft. 44. P. 260–280.
10. Freud S. On Narcissism. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XIV (1914–1916): On the History of the Psycho-Analytic Movement, *Papers on Metapsychology and Other Works*, 1914. P. 67–102.
11. Kernberg O. Borderline conditions and pathological narcissism. Jason Aronson, Inc., 1995. 376 p.
12. Kohut H. The analysis of the Self: a systematic approach to the psychoanalytic treatment of narcissistic personality disorders. The University of Chicago Press, Ltd., London, 1971. 425 p.
13. McWilliams N. Psychoanalytic Diagnosis: Understanding Personality Structure in the Clinical Process 2nd Edition, The Guilford Press, 2011. 426 p.
14. Rosenfeld H. Narzissmus und Aggression. *Die Psychoanalytische Haltung: AufDcr Suche Nach Dem Selbstbild Der Psychoanalyse*. Munch en-Wien: Verlag Internationale Psychoanalyse, 1988. P. 375–391.